

ARDA KARADAVUT, ORGAN ADLARIYLA KURULAN ESKİ TÜRKÇE DEYİMLERDE DUYGULAR (BİLİŞSEL BİR İNCELEME). PALET YAYINLARI, KONYA: EKİM 2023.

Özge HOROZ*

Özet

“Organ Adlarıyla Kurulan Eski Türkçe Deyimlerde Duygular (Bilişsel Bir İnceleme)” adlı kitabın yazarı Dr. Arda Karadavut, 2013 yılında Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Ana Bilim Dalında “Araştırma Görevlisi” olarak çalışmaya başladı. 2016 yılında yüksek lisansını “Kuseyin Esenkocoyev’in hikâyelerinde kelime grupları (metin-inceleme-Türkiye Türkçesine aktarım)” adlı tezi ile tamamladı. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde doktora başladı. 2020’de “Eski Türkçede sayılar: Yapısal ve anlamsal bir yaklaşım” adlı tezi ile doktorasını tamamladı. 2021 yılının ekim ayında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Ana Bilim dalına “Doktor Öğretim Üyesi” olarak atanmıştır ve akademik hayatına burada devam etmektedir. Arda Karadavut tarafından kaleme alınan bu eser, dil ve duygu arasındaki derin ilişkinin yüzyıllardır farklı alanların ilgisini çeken bir konu olması ışığında, duygu kavramının yalnızca bireysel deneyimler olarak kalmadığını, aynı zamanda dil aracılığıyla toplumsal bir zeminde şekillendiğini ve aktarıldığını vurgulamaktadır. Karadavut’ un eseri, bu konuyu Eski Türkçe deyimler üzerinden ele alarak, dilin bilimsel boyutuna derinlemesine bir bakış sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Organ adları, Duygular, Deyimler, Bilişsel dilbilim

ARDA KARADAVUT, EMOTIONS IN OLD TURKIC IDIOMS FOUNDED WITH NAMES OF BODY PARTS (A COGNITIVE REVIEW). PALET PUBLICATIONS, KONYA: OCTOBER 2023.

Abstract

Dr. Arda Karadavut, the author of the book titled “Emotions in Old Turkic Idioms Established with Names of Body Parts (A Cognitive Review)”, graduated from Selçuk University, Department of Turkish Language and Literature in 2013. He started to work as a “Research Assistant” at Zonguldak Bülent Ecevit University, Department of Turkish Language and Literature, Old Turkic Language Department. In 2016, he completed his master’s degree with his thesis titled “Word groups in Kuseyin Esenkocoyev’s stories (text-examination-Translation into Turkish)”. In the same year, he started his doctorate at Hacettepe University Institute of Turkic Studies. In 2020, he completed his thesis titled “Numbers in Old Turkic: A structural and semantic approach” in 2020. In October 2021, he was appointed as an “Assistant Professor” at Zonguldak Bülent Ecevit University, Department of Turkish Language and Literature, Old Turkic Language Department and continues his academic life here. In light of the fact that the deep relationship between language and emotion has been a subject of interest to different fields for centuries, this work written by Karadavut emphasizes that the concept of emotion does not only remain as individual experiences, but is also shaped and transmitted on a social ground through language. Karadavut’s work offers an in-depth look at the scientific dimension of language by addressing this issue through Old Turkic idioms.

Keywords: Old Turkic, Body parts, Emotions, Idioms, Cognitive linguistic

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı, Zonguldak, Türkiye, ozgeh01@gmail.com, ORCID: 0009-0003-8947-2863

Karadavut' un bu kitabı yazmak için aldığı ilhamın tesadüfi bir bağlamdan doğduğunu görmek oldukça ilginçtir. Yazar, Budist Eski Uygurca metinlerde "sonsuz" kavram alanı üzerine bir makale hazırlarken radyoda duyduğu bir şarkının sözleriyle duyguların dile yansıma biçimleri üzerine düşünmeye başlamış ve bu süreç, onu duygu teorileri üzerine yapılan çalışmalara, sonrasında ise duyguların dildeki yansımalarını incelemeye yöneltmiştir.

Duyguların sözlük anlamlarıyla sınırlı kalmadığını, özellikle de organ adlarıyla kurulan deyimler gibi mecazi yollarla ifade edildiğini fark eden yazar, bu bulguları metafor teorileriyle ilişkili olarak değerlendirmiştir. Kavramsal metafor teorisi, onu bilişsel anlam-bilim ve bilişsel dilbilim alanlarına taşıyarak, kitabın temel kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Kitap, Eski Türkçedeki organ adlarıyla oluşturulan deyimlerin duygu anlatımındaki rolünü bilişsel bir yaklaşımla ele alarak, hem dilbilimciler hem de duygu çalışmalarıyla ilgilenen akademisyenler için kıymetli bir kaynak sunmaktadır. Karadavut'un bireysel bir farkındalıktan yola çıkarak bilimsel bir inceleme alanına evrilen bu çalışması, organ adlarının duygularla nasıl iç içe geçtiğini anlamamız açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Eser, "Ön Söz" ve "Kısaltmalar" bölümlerinin ardından başlayan "Giriş" bölümü ve toplam dört ana bölümden oluşmaktadır. *Giriş bölümünde; konu hakkında kısa bilgiler verilmiş olmakla birlikte çalışmanın ana konusunu oluşturan organ adları ile kurulan deyimler* başlığı altında, organ adlarının söz varlığındaki yerinden söz edilmektedir. Bununla birlikte çalışmanın amacı; Eski Türkçede organ adlarıyla kurulan deyimler incelenerek insan bedeninin duyguların kavramlaştırılmasındaki rolünü ve buna bağlı olarak eski Türklerin zihinlerindeki sosyokültürel ve sosyobilişsel yapıların dile nasıl yansıdığını göstermek (s. 18), şeklinde açıklanmıştır. Daha sonra çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiş olup çalışmanın kapsam alanını ve sınırlılıklarını açıklamaktadır. Son olarak konuyla ilgili yapılan çalışmalar başlığı altında yirmi üç farklı çalışma olduğunu, bu çalışmaların daha çok duygu fiilleri üzerine yapıldığını ve duyguların kavramlaştırılmasıyla ilgili yapılan çalışmaların sayısının artmaya başladığını gözlemlemektedir (s. 23).

Eserin birinci bölümünde *Duygu Kavramı ve Duyguların Sınıflandırılması* konusu altında üç alt başlıkla *duygu kavramı* çeşitli psikologların tanımları ile Plutchik'in duyguların süreci hakkındaki tablosuyla açıklanmaktadır. Açıklanan tanımlardan sonra psikologlar tarafından geliştirilen *James- Lange, Cannon-Bard ve Bilişsel, Sosyobiyojik, Sosyal İnşa Teorileri* verilmektedir (s. 25- 29). Kitapta, *duyguların sınıflandırılması* alt başlığında kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Duyguların sınıflandırılması, psikoloji ve bilişsel bilimler alanında önemli bir tartışma konusudur. Araştırmacılar, duyguların biyolojik temelli mi yoksa kültürel ve sosyal süreçlerin bir ürünü mü olduğu konusunda farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Karadavut, duyguların genel olarak temel ve ikincil olmak üzere iki ana kategoriye ayrıldığını söylemektedir. Temel duyguların evrensel olduğunu ve farklı kültürlerde benzer yüz ifadeleriyle ortaya çıktığını ifade etmektedir. Kitapta, Ekman ve Cordaro tarafından yapılan çalışmalara atıf yapılarak öfke, korku, mutluluk, üzüntü, şaşkınlık, tiksinti ve aşağılama olmak üzere yedi temel duygunun evrenselliği vurgulanmaktadır. (s. 29- 30).

Kitapta duyguların olumlu ve olumsuz olarak da sınıflandırıldığı görülmektedir. Karadavut, olumlu duyguların bireyin sosyal ilişkilerini güçlendirdiğini, olumsuz duyguların ise bireyin stres seviyesini artırarak fiziksel sağlığını etkileyebileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, Lazarus'un değerlendirmelerine yer vererek duyguların çevresel faktörlere bağlı olarak şekillendiğini ifade etmektedir. Yazar ayrıca duyguların bireysel ve toplumsal olarak da ele alınabileceğini ifade etmektedir. Bireysel duyguların kişinin öznel deneyimlerine dayandığı, toplumsal duyguların ise grup dinamikleri ile şekillendiği vurgulanmaktadır.

Kitapta Karakuşçu'nun Allah sevgisi, vatan sevgisi gibi duyguları toplumsal duygular olarak sınıflandırdığı bilgisine yer verilmektedir. Aktaş'ın insanları birbirine yaklaştıran ve birbirinden uzaklaştıran duygular ayrımına da dikkat çekilmektedir.

Duyguların sınıflandırılması üzerine yapılan değerlendirmeler, bu konunun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Yazar, duyguların evrenselliği, kültürel değişkenleri ve bilişsel süreçlerle etkileşimini göz önünde bulundurarak duyguların tek bir çerçevede ele alınmasının zorluklarına dikkat

çekmektedir. Ancak, temel ve ikincil duygular ayrımı, olumlu ve olumsuz duygular sınıflandırılması gibi yaklaşımların, duyguların dilde, bilişte ve sosyal yaşamdaki işlevlerini anlamamıza katkı sağladığını ifade etmektedir (s. 31- 33).

Duygu- Dil İlişkisi alt başlığında, dilin, duyguların açığa çıkarılmasında, ifade edilmesinde ve iletilmesinde temel araç olduğu vurgulanmaktadır. Karadavut, insanların duygularını ifade ederken farklı sözcüklere, önlemlere ve deyimlere başvurduğunu belirtmektedir. “Ah! Vay! Of!” gibi ünlemler ile “korku, öfke, üzüntü” gibi temel duygu sözcüklerinin yanı sıra “aşk ateştir”, “arzu açıklıktır” gibi mecazi ifadelerin kullanımı, duyguların dil yoluyla nasıl kavramlaştığına dair örnekler sunmaktadır (s. 33).

Kövecses’in *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling* adlı eserine atfı yapılarak duyguların dilde metaforlar ve metonimler aracıyla ifade edildiği aktarılmaktadır. Yazar, Kövecses’in duygu sözcüklerini “anlamalı” ve “betimleyici” olarak ikiye ayırdığını, betimleyici sözcüklerin ise kendi içinde hiyerarşik bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Örneğin; öfke, korku, üzüntü ve mutluluk diğer duygu sözcüklerine göre daha temel kategoriler olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede, “öfke” üst düzey duygu olarak kabul edilirken, “sıkıntı” alt düzeyde bir duygu olarak değerlendirilmiştir (s. 34- 36).

Karadavut, Budist Uygurların yazılı metinlerinde de duyguların dile yansımalarını örneklendirmiştir. Örneğin, Budist Uygurlardan kalan *Totenbuch* adlı metinde korku duygusunu ifade etmek için “aya” ünlemi kullanılmıştır (s. 37-38). Eski Türkçede duygular, ünlemler dışında doğrudan duygu ifade eden ve cümlede isim, sıfat, zor görevinde tanıklanan sözcüklerle, sözcük gruplarıyla, kalıp sözlerle, eklemelerle ve deyimlerle bildirilmiştir. Özellikle organ adlarıyla kurulan deyimlerde çeşitli duyguların aktarımı sağlanmıştır (s. 38).

Eserin ikinci bölümünde, Eski Türkçede duygu kavramının karşılanma biçimleri ve duyguların kavramlaşmasında organ adlarının rolü ele alınmaktadır. Duygu ifadesinde özellikle *könül* ve *yürek* sözcüklerinin öne çıktığı, *Eski Uyğurcada ise közül, teginmek* ve *sım* gibi sözcüklerin kullanıldığı görülmektedir. Duyguların bedensel yansımaları ve dildeki yeri incelenmektedir. Ayrıca, organ adlarıyla kurulan Eski Türkçe

deyimlerin duyguları ifade etme biçimleri incelenmiş ve bu deyimlerin, bildirdikleri duygu türlerine göre sınıflandırma yapılmıştır. Yapılan sınıflandırma sonrasında elde edilen veriler grafiklerle desteklenmiştir (s. 39- 40). Örneğin, “sevgi” duygusunun ifade edilmesinde toplam yirmi yedi deyim tespit edilmiş olup, bu deyimlerde en çok kullanılan organ adının “*könül*” sözcüğü olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, “*köz*” sözcüğü sekiz defa, “*yüz*” sözcüğü ise dört defa sevgi duygusunun kavramlaşmasında kullanılmış ve bu durum çalışma kapsamında saptanmıştır (s. 61- 66).

Kitabın üçüncü bölümünde yazar, *Bilişsel Dilbilim ve Kavramsal Metafor Teorisi* ana başlığında, bilişsel dilbilimin dili yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda zihinsel süreçlerin bir yansıması olarak ele alındığını vurgulamaktadır. Biliş terimi üzerine yapılan tartışmaları ele alarak Cüceloğlu’nun biliş ve bilişim kavramlarını nasıl ayrıştırdığını açıklamıştır. Cüceloğlu’na göre biliş, algı sonrası ulaşılan zihinsel bir durumken bilişim tüm zihinsel süreçlerin birbirleriyle etkileşimini ifade etmektedir. Ancak yazar, günümüzde bilişim teriminin daha çok enformatik anlamında kullanıldığını belirterek bu çalışmada biliş terimini tercih ettiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, Karaağaç’ın bilişim terimini tercih ettiğini hatırlatarak, insan zihninin sadece duyular aracılığıyla bilgi edinmekle kalmadığını, aynı zamanda toplumsal değerler, gelenekler ve ahlaki yapılarla da şekillendiğini belirtmiştir. Bu görüş, bilişsel süreçlerin sadece bireysel algıyla değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel faktörlere de bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Karadavut, XX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan bilişsel bilim akımına değinerek bu akımın davranışsal yaklaşıma tepki olarak geliştiğini belirtmektedir. Yazar, bilişsel bilimin insan zihninin doğuştan gelen yetilere sahip olduğuna dair görüşleri benimsediğini ve psikoloji, nörobilim, biyoloji, dilbilim ve felsefe gibi disiplinlerden yararlandığını dile getirmektedir. Bu bağlamda, bilişsel dilbilimin dili yalnızca bir kurallar bütünü olarak görmek yerine, zihinsel işleyişin bir parçası olarak ele aldığını belirtmiştir (s. 75- 76).

Karadavut, *Bilişsel Dilbilim* alt başlığında, bu disiplinin 1980’lerde geniş tabanlı bir entelektüel hareket olarak ortaya çıkmış olduğunu ancak köklerinin 1970’lerde yapısal dilbilime yönelik eleştirilere dayandığını belirtmektedir. Yazara göre Holme’un da belirttiği gibi, bilişsel dilbilimin büyük ölçüde yapısal

dilbilim ve üretimsel dönüşümlü dilbilimin sınırlamalarından duyulan memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (s.76). Üretken dilbilimin diller arasında genellenebilecek parametreler oluşturmayı hedeflediğini ancak bu parametrelerin yeterince açıklanmaz olduğunu vurgulamaktadır. Karadavut, Chomsky'nin minimalist modelinde dilin söz dizimi ve sözcük bilimi olarak ikiye ayrıldığını, ancak sözcüklerin ve anlamlarının dile özgü olduğunun kabul edildiğini aktarmaktadır. Yazar, bilişsel dilbilimin yalnızca biçimsel yönleriyle değil, anlam ve kavramsal süreçlerle de ilişkilendirildiğini vurgulamaktadır. Bilişsel dilbilimin yalnızca biçimsel yönleriyle değil, anlam ve kavramsal süreçlerle de ilişkilendirildiğini vurgulayan Karadavut, 1970'lerde bilişsel dilbilimin gelişiminde etkili olan Gilles Fauconnier, Charles Fillmore, George Lakoff, Mark Johnson, Ronald Langacker ve Leonard Talmy gibi önemli isimlerden söz etmektedir. Ayrıca, 2000'li yıllardan itibaren Randall Holte ve Vyvan Evans gibi araştırmacıların bu alandaki katkılarına da değinmektedir. Karadavut'a göre, bilişsel dilbilim dili zihinsel süreçlerle ilişkilendirerek, anlamın ve kavramsal yapının bedensel deneyimlerle şekillendiğini savunmaktadır. Bu noktada somutlaştırma (embodiment) ilkesinin önemli bir kavram olduğunu vurgulayan yazar, bu ilkeye göre insan zihninin ve kavramsal sistemlerinin türümüzün bedensel deneyimlerine dayandığını belirtmektedir. Bu bağlamda George Lakoff ve Mark Johnson'ın çalışmaları özel bir önem taşımaktadır. *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil* adlı eserlerinde, metaforların yalnızca dilsel süslemeler değil, aksine insan düşüncesinin ve anlam yapılandırmasının temel mekanizmaları olduğunu ileri sürerek, kavramsal sistemimizin doğrudan bedenimiz ve fiziksel çevremizle kurduğumuz deneyimlerden türediğini ortaya koymuşlardır. Lakoff ve Johnson, "*Metafor, yalnızca dilsel bir ifade değil, aynı zamanda düşünce ve eylemimizin temel bir parçasıdır. Günlük yaşamımızda, dilimizde, düşüncelerimizde ve eylemlerimizde yaygın olarak bulunur*" diyerek, metaforların günlük yaşamımızda, sadece dilde değil, düşünce ve eylemlerimizde de yaygın olduğunu belirtmektedirler. Bu yaklaşım, bilişsel dilbilimde somutlaştırma ilkesinin önemini vurgulamakta ve anlamın bedensel deneyimlerle şekillendiğini savunmaktadır. Karadavut, Langacker'ın bilişsel dil bilgisi alanındaki çalışmalarına ve Talmy'nin dilin kavramsal yapıyı nasıl kodladığı ele alan araştırmalarına da yer vermektedir. Evans'ın görüşle-

rine dayanarak Karadavut, bilişsel süreçlerin yalnızca bedensel deneyimlerle değil bireyin çevresiyle etkileşimi ile de şekillendiğini belirtmektedir. Somutlaştırmanın hem bedene hem de yaşanan çevreye bağlı olduğunu vurgulayan yazar, Melike Baş'ın bedeninin kültürden bağımsız olmadığı yönündeki görüşlerini de aktarmaktadır (s. 77). Yazar ayrıca, bilişsel dilbilimin temel iddialarından birinin, dilin insan zihnindeki kavramlaştırma örüntülerinin neyi yansıttığını dile getirmektedir. Dilin bilişsel işleve açılan bir kapı olarak düşünüldüğünü ve düşüncenin yapısını, zihnindeki işleyişini anlamada temel bir araç olarak görüldüğünü vurgulamaktadır. Karadavut, kavramlaştırma süreçlerini anlamak için dilbilimsel kavramların ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiğini belirterek insanların dünyayı ve düşüncelerini kavramlar aracılığıyla inşa ettiğini ifade etmektedir (s. 76- 78).

Karadavut, Evans'a göre *kavramın bilişsel dilbilimde sınıflandırma ve kavramlaştırmanın merkezinde yer alan temel bilgi birikimi olduğunu belirtmektedir. Kavramları bebeklikten itibaren algısal deneyimler aracılığıyla yeniden tanımlanan bilişsel varlıklar olarak ele almaktadır. Bu süreç, en temel kavramların oluşmasını sağlayan görüntü şemalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Karadavut, Evans'ın kavramların dile özgü bir biçimde kodla olabileceğini ve nispeten istikrarlı olmalarına rağmen tekrarlayan deneyimler tarafından değiştirilebileceğini ifade ettiğini aktarmaktadır. Popova ve Sternin'in görüşlerine de yer veren yazar, bu araştırmacıların kavramı nasıl değerlendirildiğini belirtmektedir. Yazar, Vardar ve Aksan'dan atıflar yaparak farklı kavram tanımlarını ele almıştır. Bunun sonucunda, tanımların ortak noktasının, varlıkların ve eylemlerin bilişsel süreçlerden geçerek soyutlaştırılıp sınıflandırılması olduğunu vurgulamaktadır. Karadavut, insanların bebeklikten itibaren deneyimledikleri her şeyi bilişsel süreçlerden geçirerek anadillerine özgü bir şekilde kodladıklarını ifade etmektedir (s.78- 79).*

Kavram Türleri ve Kavramlaştırma alt başlıklarında, kavramları sınıflandırmanın farklı araştırmacılar tarafından çeşitli yöntemlerle ele alındığı belirtilmektedir. Kavramlaşma sürecini, bireysel ve toplumsal deneyimlerin bu sürece nasıl etki ettiği vurgulanmaktadır. Kavramlaştırmanın bilişsel sistem içerisinde *algılama, kavramlaştırma ve dil kullanımı* şeklinde ifade edildiği gösterilmektedir. Yazar ayrıca, Cüceloğlu'nun

teorilerini ele almış ve kavram öğrenme süreçlerinin bu yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirildiğini ifade etmiştir. Karadavut, kavramların bireyin bilişsel süreçleriyle nasıl şekillendiğini ve dil aracılığıyla nasıl kodlandığını açıklayarak bilişsel dilbilimin temel ilke-leriyle bağlantı kurmuştur (s. 79- 81).

Yazar, kitabın üçüncü bölümünde alt başlıklar çerçevesinde *Bilişsel Anlambilim, Kavramsal Metafor Teorisi ve Kavramsal Metafor Türleri üzerine detaylı bir inceleme sunmaktadır. Bilişsel anlambilimi, bilişsel dilbilimin bir dalı olarak ele almakta ve bu disiplinlinin insanı dünya deneyimleri ile kavramsal sistem ve dil tarafından kodlanan anlamsal yapı arasındaki ilişkiyi incelediğini belirtmektedir. Bilişsel anlambilim kapsamında farklı teorilere de değinen Karadavut, kitabında özellikle kavramsal metafor teorisine odaklanmaktadır. Kavramsal metaforların, iki kavramsal alan (Kaynak alan ve Hedef alan) arasında gerçekleşen bir bilişsel haritalama süreciyle oluşturulduğunu belirtmektedir. Kaynak alan, genellikle daha somut ve deneyimleyebilir kavramlardan oluşurken hedef alan ise soyut kavramları ifade etmektedir. Örneğin, "korku soğuktur" metaforunda, korku duygusunun "soğuk" kavram alanı aracılığıyla ifade edilmesi, insanın somut deneyimlerinden beslenen bir kavramlaştırma sürecini göstermektedir. Karadavut, Kövecses'in kavramsal metaforlarla kullanılan yaygın kaynak alanlar ve hedef alanlar listesini de ele almakta ve metaforları kültürel boyutlarına dikkat çekmektedir. Bölümün sonunda ise Lakoff ve Johnson'un metaforun üç temel türü olduğuna dair sınıflandırmasına yer vermektedir (s. 82- 89).*

Karadavut'un kitabının dördüncü bölümünde, *Organ Adlarıyla Kurulan Eski Türkçe Deyimlerde Duyguların Kavramlaştırılması* ele alınmaktadır. Bu bölümde, Lakoff ve Johnson'un Kavramsal metafor teorisi ve Kövecses'in duygu kavramlarına yönelik çalışmaları çerçevesinde incelenen duygular, tespit edilen kaynak alanların sayısına göre sıralanmıştır. Karadavut, kaynak alanlarının sayısına göre sıralanan *üzüntü, sevgi, arzu, öfke, mutluluk, korku, cesaret, utanç, kibir ve saygı* duygularının aralarından organ adlarıyla kurulan Eski Türkçe deyimlerde en çok örneği tespit edilen duygu türünün *üzüntü* duygusu olduğunu ve otuz farklı örneği olduğunu belirtmektedir (s. 91). *Üzüntü* duygusunun, Eski Türkçede çeşitli kavramsal metaforlar kullanılarak kavramlaştırıldığını söyle-

yen yazar, bu metaforların Eski Türkçedeki kullanım sıklıklarını grafiklerle sunmaktadır. Örneğin, *üzüntü* metaforunun dağılımındaki grafiğe göre en sık kullanılan metafor "*Üzüntü Fiziksel Bir Hasardır*" metaforudur. Gerçek bir hasar olmayıp hissedilen duygunun yoğunluğunu ifade etmektedir. Bu yoğunluğu ifade etmek için *üz-, tep-, yarıl-* gibi "dövmek vurmak kırmak" anlamlarına gelen fiiller kullanılmıştır. Örneğin, *Bagır üz- (Ciğer parçalamak)* "*çok üzülme*" (s. 94). Bu durum Türk kültüründe *üzüntü*nün genellikle bedensel zarar ve yıkımla ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Sonuç bölümünde yazar, Eski Türkçede organ adlarıyla kurulan deyimlerin, duyguların kavramlaştırılmasındaki rolünü kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Yazarın incelemeleri sonucunda, Eski Türkçede organ adıyla oluşturulmuş ve duyguları ifade eden toplam 146 deyim bulunmuş ve tespit edilmiştir. Bu deyimlerin duygu türlerine göre dağılımı grafiklerle desteklenerek sunulmuş, böylece duyguların kavramlaştırılmasında hangi organ adlarının öne çıktığı açıkça ortaya konmuştur. Çalışmada, Eski Türkçede duyguların kavramlaştırılmasında 21 farklı organ adının kullanıldığı belirlenmiş, bunlar arasında en çok *könül, köz, yürek* ve *yüz* sözcüklerinin yer aldığı görülmüştür. Özellikle *köz* ve *yürek* sözcükleri toplam 65 deyimde tanıklanarak eski Türklerde duyguların merkezinin "kalp" olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sevinç, korku, öfke, *üzüntü* gibi temel duyguların evrensel olarak yüzdeki jest ve mimiklerle ifade edilmesi, Eski Türkçede de yüz ve baş gibi organların duyguların kavramlaştırılmasında önemli bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Çalışmada sunulan tablolar, Eski Türkçede kalpten sonra en çok baş ve yüzdeki organların duygularla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Özellikle *köz* ve *yüz* organ adlarının toplam 34 deyimde, *meniz* sözcüğü ile düşünüldüğünde ise 38 deyimde tanıklanması, yüzün Eski Türkçede duyguların kavramlaştırılmasında kalpten sonra en önemli organ olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, *üzüntü* duygusunun 10 farklı organ adıyla toplam 30 farklı deyimde ifade edilmesi, bu duygunun Eski Türkçede en fazla kavramlaştırılan duygu olduğunu göstermektedir. Öfke ve korkunun sırasıyla 22 ve 12 deyimle takip etmesi, olumsuz duyguların Eski Türklerin zihninde daha kalıcı olduğunu ve daha çeşitli dilsel deneyimlerle ifade edildiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada, her duygunun birden fazla organ adıyla kavramlaştırıldığı belirlenmiş olsa da bazı duyguların belirli organlarla daha güçlü bir ilişki içinde olduğu görülmüştür. Örneğin, cesaret duygusu büyük ölçüde yürek sözcüğü ile kavramlaştırılmış, aynı durum korku duygusu için de geçerli olmuştur. Bu bulgular, günümüzde de kullanılan “*yürekli olmak*” veya “*yüreksiz*” gibi deyimlerin kökenine ışık tutmaktadır. Duyguların kavramlaştırılmasında kullanılan metaforlar incelendiğinde ise Eski Türkçede üzüntünün en fazla metaforik kaynak alanla ifade edildiği tespit edilmiştir. Üzüntünün kavramlaştırılmasında en sık kullanılan metaforik kaynak alanın “*Fiziksel Hasar*” olduğu belirlenmiş, bu da Eski Türklerin üzüntüyü beden bütünlüğüne zarar veren bir olgu olarak algıladığını göstermiştir. Benzer şekilde, sevginin “*Kalbin İçindeki Yumuşak Bir Madde*” ve “*Işık*” metaforlarıyla, öfkenin ise “*Kalbin İçindeki Sert Bir Madde*” ve “*Karanlık*” metaforlarıyla kavramlaştırıldığı görülmektedir. Bu veriler, olumlu ve olumsuz duyguların karşıt metaforlarla ifade edildiğini ortaya koymaktadır.

Yazar, çalışmasında evrensel metaforlarla birlikte kültüre özgü metaforları da incelemiştir. Örneğin, “*Korku Sarıdır*” metaforu Türk kültürüne özgü bir kavram olup, eski Türklerde sarının hem hükümlanlık hem de felaket ve hastalığın sembolü olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, mutluluğun dünya dillerinde genellikle sıcaklıkla ilişkilendirilmesine karşın, Eski Türkçede “*Mutluluk Soğuktur*” metaforuyla da ifade edildiği görülmüştür. *Kögüzi sogı* deyimini, mutluluğun soğuklukla kavramlaştırılmasının örneklerinden biridir.

Bu kapsamlı çalışma, Eski Türkçede duyguların “*Beden Duygular İçin Bir Kaptır*” ve “*Duygular Kap İçindeki Bir Maddedir*” gibi kavramsal metaforlarla şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, duyguların doğrudan bedensel deneyimlerle ilişkilendirildiği “*Yukarı- Aşağı*”, “*Işık- Karanlık*”, “*Sıcak- Soğuk*” gibi kaynak alanların sıkça kullanıldığı belirlenmiştir. Son olarak, yazar, Türkiye Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarla karşılaştırmalar yaparak, duygu şemalarının tarih boyunca büyük ölçüde değişmeden kaldığını ve Eski Türkçedeki kavramsal metaforların Türkiye Türkçesinde de büyük ölçüde devam ettiğini vurgulamaktadır. Bilişsel dilbilim perspektifiyle yapılan bu inceleme, Türkçenin tarihsel derinliğini ve kültürel arka planını anlamak açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır (s. 117- 125).

Karadavut’un eserinde yer alan deyimlerin incelenmesi, duyguların Eski Türkçede bedenle ilgili ifadeler aracılığıyla nasıl kavramlaştırıldığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, Melike Baş’ın *Türkçede Duyguların Bedenle İlgili Deyimler Aracılığıyla Kavramsallaştırılması: Bilişsel Dilbilimsel Bir İnceleme* (2005) adlı doktora tezinde Türkiye Türkçesi için belirlediği kavramsal metaforlarla dolaylı bir bağ kurmaktadır. Ancak Karadavut’un çalışması kuramsal bir çerçeve üzerinden değil, Eski Türkçedeki deyimlerin sosyobilişsel şemaları üzerinden değerlendirilmiştir. Karadavut’un çalışmasının sonunda da belirtildiği üzere, Melike Baş’ın Türkiye Türkçesi bağlamında tespit ettiği duygu şemaları ile Eski Türkçedeki şemalar arasında büyük bir değişim olmadığı; duyguların, özellikle öfke, korku, mutluluk ve üzüntü gibi temel türlerinin, her iki dönemde de büyük ölçüde benzer beden bölümleriyle ilişkilendirilerek kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Karadavut’un eseri, Türkiye Türkçesindeki metaforik yapılarla Eski Türkçedeki bilişsel temsillerin sürekliliğini ortaya koyarak önemli bir katkı sunmaktadır.

Kitabın sonunda dokuz sayfalık kaynakça (s. 127- 135) yer almaktadır. Eserin kaynakçası değerlendirildiğinde, yazarın ana kaynaklarını yabancı yayınlardan aldığı görülmektedir. Eserde, toplam yetmiş tane Türkçe yayın, kırk beş tane de yabancı yayından faydalanılmıştır.

Kaynakça

1. Kitaplar

- Karadavut, Arda. *Organ Adlarıyla Kurulan Eski Türkçe Deyimlerde Duygular (Bilişsel Bir İnceleme)*. Konya: Palet Yayınları, 2023.
- Lakoff, George- Johnson, Mark. *Metaforlar/Hayat, Anlam ve Dil*. Çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: İthaki Yayınları, 2005.

2. Tezler

- Baş, Melike. *Türkçede Duyguların Bedenle İlgili Deyimler Aracılığıyla Kavramsallaştırılması: Bilişsel Dilbilimsel Bir İnceleme*. İstanbul: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2005.